

УДК 364-783.44

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.2>

Руслан ГОРЧИНСЬКИЙ

магістр соціальної роботи факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0001-7156-5904

Тетяна ЛЯХ

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-8807-0497

Scopus-Author ID: 57192588245

Web of Science Researcher ID: N-5194-2015

Валерій ПЕТРОВИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Воли, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-4955-2642

Бібліографічний опис статті: Горчинський, Р., Лях, Т., Петрович, В. (2022). Соціальна послуга догляду вдома як інструмент деінституалізації соціального обслуговування. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 13–19, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.2>

СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА ДОГЛЯДУ ВДОМА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Авторами статті проаналізовано поняття «соціальна послуга з догляду», «догляд» та «догляд вдома», окреслений зміст та сутність діяльності за допомогою «догляд вдома».

Зміст послуги догляду вдома визначений як комплекс заходів, що проводяться за місцем проживання (вдома) отримувача соціальної послуги і полягають у наданні допомоги в самообслуговуванні особам, які частково або повністю втратили/не набули здатності до самообслуговування.

Надання соціальної послуги з догляду вдома на професійній основі від фізичної особи є достатньо новою формою цієї послуги. Суть її полягає у тому, що фізична особа – надавач має діяти професійно, із дотриманням норм законодавства та державного стандарту соціальної послуги. При цьому надавачами можуть бути як близькі родичі отримувача послуг, так і сторонні особи – знайомі, сусіди, тощо. То ж догляд вдома на професійній основі – це ще один крок до об'єднання родинного догляду та професійного.

Аналіз переліку заходів, які передбачені Державним стандартом догляду вдома як типових при наданні соціальної послуги, дозволив дійти висновку, що окремі заходи сприяють практичній реалізації таких компонентів поняття «догляд», як турбота та піклування. Наявність заходів цих компонентів демонструє важливу особливість послуги догляду вдома – протизагальній інституційному догляду.

Ключові слова: догляд вдома, соціальна послуга, фізична особа – надавач послуги, професійна основа, непрофесійна основа, надавач послуги догляду вдома.

Ruslan HORCHYNSKYI

Master's Degree in Social Work, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv University, I. Shamo Boulevard, 18/2, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0001-7156-5904

Tetiana LIAKH

PhD in Education, Associate Professor, Head of Social Pedagogy and Social Work Department, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv University, I. Shamo Boulevard, 18/2, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-8807-0497

Scopus-Author ID: 57192588245

Web of Science Researcher ID: N-5194-2015

Valeriy PETROVYCH

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, Voli Avenue, 13, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-4955-2642

To cite this article: Horchynskyi, R., Liakh, T., Petrovych, V. (2022). Sotsial'na posluha dohlyadu vdoma yak instrument deinstytualizatsiyi sotsial'noho obsluhovuvannya hromadyan [Social service for home care as a tool for the deinstitutionalization of social service]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 13–19, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.2>

SOCIAL SERVICE FOR HOME CARE AS A TOOL FOR THE DEINSTITUTIONALIZATION OF SOCIAL SERVICE

Care, as a set of measures to create favorable conditions for the life of a person who, for health reasons, does not have the opportunity to engage in self-service, is an important element in the formation of equal rights and opportunities in society. Due to their own health condition, every person may need outside help at some point in their lives.

The authors of the article analyzed the concepts of "social care service", "care" and "home care", and outlined the content and essence of the "home care" service.

The content of home care services is defined as a set of activities that are carried out at the place of residence (at home) of the recipient of social services and consist in providing assistance in self-care to persons who have partially or completely lost/have not acquired the ability to self-care.

The provision of social home care services by an individual on a professional basis is a relatively new form of this service. Its essence is that an individual provider must act professionally, in compliance with the law and the state standard of social services. At the same time, both close relatives of the recipient of services and outsiders – acquaintances, neighbors, and others can be providers of home care. Also, home care on a professional basis is another step towards combining family care and professional care.

An analysis of the list of activities provided for by the State Standard of Home Care as typical for the provision of social services led to the conclusion that individual activities contribute to the practical implementation of such components of the concept of "care" as care and concern. The presence of indicators of these components demonstrates an important feature of the home care service – as opposed to inpatient care.

Key words: care at home, social service, natural person-service provider, professional basis, non-professional basis, provider of home care service.

Постановка проблеми. Протягом свого життя майже кожна людина у певні моменти потребує стороннього догляду. Така потреба виникає через неможливість виконувати базові функції організму без сторонньої допомоги, неможливість обслуговувати себе самостійно. Традиційно догляд у сім'ї забезпечувався іншими членами родини – батьки доглядають за малолітніми дітьми, а дорослі діти доглядають за літніми батьками. У разі неможливості забезпечення потрібного догляду ці функції виконують державні соціальні інститути – хоспіси, центри територіального обслуговування, інтернатні заклади тощо. У них особа отримує базовий догляд, потрібний для виконання орга-

нізмом власних функцій, але часто на досить мінімальному рівні і без урахування думок отримувача догляду.

Певним компромісом між родинним та інституційним доглядом є соціальна послуга догляду вдома – базова соціальна послуга, мета якої полягає у наданні допомоги у самообслуговуванні особам, які частково або повністю втратили здатність до самообслуговування або ж не набули такої здатності саме за місцем проживання отримувача послуги.

Її унікальність полягає у тому, що, згідно із Законом України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII надавачем послуги з догляду вдома, окрім надавачів дер-

жавного, комунального і недержавного сектору, можуть бути і фізичні особи, які надають послуги без ведення підприємницької діяльності. При цьому діючим законодавством передбачені два типи діяльності фізичних осіб – на непрофесійній та професійній основі (Про соціальні послуги, 2022).

Надання соціальної послуги з догляду вдома на професійній основі від фізичної особи є достатньо новою формою цієї послуги. Суть її полягає у тому, що фізична особа – надавач має діяти професійно, із дотриманням норм законодавства та державного стандарту соціальної послуги. При цьому надавачами можуть бути як близькі родичі отримувача послуг, так і сторонні особи – знайомі, сусіди, тощо. То ж догляд вдома на професійній основі – це ще один крок до об'єднання родинного та професійного догляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематиці догляду вдома та догляду у інституційних закладах, а також підготовці соціальних працівників до надання соціальних послуг присвячені роботи О. Безпалько, Р. Вайноли, М. Васильєвої, Т. Веретенко, К. Дубич, Н. Заверико, І. Зверєвої, Н. Зимівець, Н. Клішевич, М. Лехолетової, В. Лютого, Т. Лях, Л. Моргай, Л. Остролуцької, Н. Павлишиної, Ж. Петрочко, О. Пожидаєвої, В. Поліщук, Н. Романової, І. Підгірної, А. Попович, Т. Семигіної, Т. Спірної, Н. Тимошенко, С. Харченка та ін.

Мета статті. Розкрити зміст понять «соціальна послуга з догляду вдома», «фізична особа – надавач соціальної послуги з догляду», «надання послуги з догляду на непрофесійній основі», «надання послуги догляду на професійній основі», проаналізувати послугу вдома як інструмент деінституалізації соціального обслуговування вразливих категорій населення та тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах.

Виклад основного матеріалу. Згідно із Законом України «Про соціальні послуги» (Про соціальні послуги, 2022) та Класифікатором соціальних послуг (Про затвердження Класифікатора соціальних послуг, 2020), соціальна послуга догляду вдома є базовою соціальною послугою і належить до послуг соціального обслуговування, тобто послуг, які надаються із метою мінімізації для особи чи сім'ї негативних наслідків складних життєвих обставин,

підтримки життєдіяльності особи, її соціального статусу та включення у життя громади. Статус базової соціальної послуги означає, що ця послуга має бути доступною для всіх жителів України, а її надання повинно забезпечуватись регіональними та місцевими державними адміністраціями та відповідними Уповноваженими органами з питань соціального захисту населення цих адміністрацій, а також виконавчими органами територіальних громад України (Спіріна, Лунь, 2021).

Соціальну послугу догляду вдома можуть надавати надавачі соціальних послуг державної, комунальної та недержавної форми власності. Серед надавачів недержавної форми власності варто відзначити таку специфічну категорію надавачів, як фізичні особи, які надають послуги без ведення підприємницької діяльності.

Для того, аби проаналізувати зміст послуги догляду вдома та специфіку її надання, варто розібратись із поняттями «догляд» та «вдома».

Власне у самій назві послуги закладено місце її надання. Отож, послуга догляду вдома може надаватись виключно за місцем фактичного проживання/перебування отримувача послуг. Важливим є визначення саме фактичного місця знаходження, а не, до прикладу, місця реєстрації отримувача, адже на практиці ці поняття для багатьох отримувачів послуг не є тотожними. Всі ж інші види догляду – денний, стаціонарний – надаються у приміщенні надавача соціальної послуги (стаціонарно чи напівстаціонарно).

Догляд – дія за значенням доглядати (Догляд, б. д.). А «доглядати», у свою чергу, означає: пильнувати, слідкувати за чим-небудь з метою забезпечення нормального стану, порядку і т. ін.; турбуватися, піклуватися про кого-, що-небудь, забезпечувати необхідні умови комусь, чомусь (Доглядати, б. д.). Тобто догляд – це процес забезпечення нормального стану чи порядку та виявлення турботи та піклування за іншою особою.

Отож, виходячи із наведених дефініцій, суть послуги догляду вдома – турбота та піклування, забезпечення нормального процесу життєдіяльності людини за місцем її фактичного проживання.

Основним документом, що регламентує надання послуги догляду вдома, є відповідний

Державний стандарт догляду вдома, прийнятий у 2013 році (Про затвердження Державного стандарту догляду вдома, 2022). Саме цей нормативний акт визначає зміст, обсяг, умови та порядок надання зазначеної соціальної послуги.

Отже, відповідно до Державного стандарту, зміст послуги визначається як комплекс заходів, що проводяться за місцем проживання (вдома) отримувача соціальної послуги протягом робочого дня надавача соціальної послуги і полягають у наданні допомоги в самообслуговуванні особам, які частково або повністю втратили / не набули здатності до самообслуговування. Як бачимо, акцент у змісті послуги зроблений саме на допомозі, а не на турботі чи піклуванні, однак власне заходи послуги дозволяють реалізувати і ці складові поняття догляду.

Основні заходи послуги передбачають для різних категорій отримувачів такі дії: допомогу у самообслуговуванні; допомогу при пересуванні по помешканню; психологічну допомогу; допомогу у отриманні технічних засобів реабілітації та навчання користування ними; допомогу у веденні домашнього господарства; надання інформації з питань соціального захисту населення; допомогу у отриманні безоплатної правової допомоги; допомогу у оформленні документів, внесення платежів; допомогу у організації взаємодії із іншими фахівцями і службами тощо.

У Державному стандарті типовий перелік заходів послуги проранжований відповідно до стану здоров'я отримувача і визначається згідно із групою рухової активності. Отже чим більше отримувач послуги може зробити самостійно, тим менше заходів у послугі догляду і годин для їх надання для нього передбачено. І навпаки – у випадку важкого стану здоров'я отримувач має право на весь комплекс заходів, передбачених послугою догляду.

Хто ж може бути отримувачем послуги догляду вдома? У загальних положеннях Державного стандарту зазначено, що це – особа/сім'я, яка належить до вразливих груп населення та/або перебуває у складних життєвих обставинах, спричинених інвалідністю, віком, станом здоров'я тощо, та отримує цю соціальну послугу. П. 3.1 вище згаданого стандарту зазначає, що соціальна послуга догляду вдома надається після здійснення первинного

комплексного визначення ступеня індивідуальних потреб отримувача та складання індивідуального плану надання послуги. Але вже у подальших розділах стандарту зазначається, що послуга надається лише отримувачам, які за результатами комплексного визначення ступеня індивідуальних потреб особи відносяться до груп рухової активності із III-ї по V-ту. Тобто потенційні отримувачі, чий стан здоров'я і здатність самообслуговуватись вища, аніж показники мінімум III-ї групи рухової активності, не мають отримувати послугу догляду вдома.

Узагальнюючи вищезазначене, робимо висновок, що отримувачем послуги догляду вдома є особа/сім'я, що належить до вразливих груп населення та/або перебуває у СЖО (за чинниками інвалідність, похилий вік та стан здоров'я) і має здатність до самообслуговування на рівні не вищому, аніж III-тя група рухової активності.

Група рухової активності – це показник, який визначається за результатами проведення комплексного визначення ступеня індивідуальних потреб отримувача. У додатку 1 до Державного стандарту наведені критерії для визначення ступенів індивідуальних потреб та індикатори до цих критеріїв. Власне оцінювання відбувається за двома таблицями – шкалою оцінки можливості виконання елементарних дій та шкалою оцінки можливостей виконання складних дій. За першою шкалою – оцінюванням елементарних дій – результат виставляється за 10-ма критеріями, серед яких прийом їжі, купання, особистий туалет, одягання та взування, контроль дефекації, контроль сечовиділення, відвідування і здійснення туалету, вставання і перехід з ліжка, пересування та підйом по сходах. Максимальна кількість балів – 100 (по 10 балів за 10-ма критеріями), мінімальний – 0.

Друга шкала оцінює здатність до виконання складних дій. Основні критерії – це користування телефоном, пересування на відстані, дрібні покупки у магазині, приготування їжі, ведення домашнього господарства, дозвілля, прання, прийом лікарських засобів та розпорядження особистими коштами. Максимальна кількість балів – 27 (по 3 бали за 9-ма критеріями), мінімальний – 0.

Отже, якщо особа, яка звернулася за послугою догляду, за результатами комплексного визначення ступеня індивідуальних потреб

особи набирає 127 балів – тоді така особа має I групу рухової активності і не потребує сторонньої допомоги. Від 100 до 126 балів – II група – може потребувати сторонньої допомоги при виконанні складних дій, але не потребує надання послуги з догляду вдома.

III-я група рухової активності (63-99 балів) визначає, що особа потребує сторонньої допомоги; заходи послуги можуть надаватись 1-2 рази на тиждень за необхідності. Але для цієї групи досить неоднозначним є визначення переліку надавачів послуги. З одного боку, у Державному стандарті не вказано жодних обмежень щодо виду надавачів. Проте у Постанові КМУ № 1040 від 06.10.2021 року «Деякі питання призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності на професійній основі» шкала групи рухової активності для визначення індивідуального стану отримувача наводиться тільки із IV по V групи. То ж за логікою підзаконних актів, фізична особа без ведення підприємницької діяльності не може надавати послугу отримувачам із III-ю групою рухової активності, а серед надавачів можуть бути тільки юридичні особи чи фізичні особи-підприємці, внесені у Реєстр надавачів соціальних послуг (Деякі питання призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності на професійній основі, 2022).

Щодо осіб із IV та V групи рухової активності, то послуги з догляду можуть надаватись усіма доступними надавачами, у тому числі фізичними особами без ведення підприємницької діяльності. Кількість днів на тиждень та робочі години збільшуються із 2-3 рази на тиждень для IV групи рухової активності до 6-7 разів на тиждень для V групи.

То ж саме результати комплексного визначення ступеню індивідуальних потреб і є основним документом, що в подальшому відповідає на такі питання:

- чи буде надаватись заявнику послуга догляду вдома?
- хто може бути надавачем послуги догляду вдома?
- які заходи, у якій кількості та із якою періодичністю будуть надаватись отримувачу послуги догляду вдома?

Групи рухової активності – основний критерій для визначення змісту і кількості заходів послуги, що застосовується для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю з фізичними та/або сенсорними порушеннями. Для осіб з когнітивними розладами наведена інша шкала визначення ступеня індивідуальних потреб, але принципи, закладені у ній, співпадають із зазначеними вище.

Отож, розібравшись із статусом отримувача послуг, можемо перейти до аналізу власне заходів. Вичерпний перелік заходів та витрати часу на кожен із них наведено у додатку 3 до Державного стандарту. Всі заходи згруповані у такі категорії, як допомога у веденні домашнього господарства, допомога у самообслуговуванні/догляд за дитиною з інвалідністю, допомога при пересуванні по помешканню, допомога в організації взаємодії із іншими фахівцями та службами, навчання навичкам самообслуговування, допомога у забезпеченні технічними засобами реабілітації, психологічна підтримка, надання інформації з питань соціального захисту, допомога у отриманні безоплатної правової допомоги тощо.

Більшість наведених заходів є універсальними, тобто потреба у них виникатиме у кожного отримувача послуг залежно від його здатності до самообслуговування. Це, до прикладу, придбання і доставка продовольчих товарів, допомога у приготуванні їжі та приготування їжі, прибирання житла, всі заходи категорії самообслуговування тощо. Але окремо виписані заходи, які будуть затребувані у сільській місцевості або при проживанні отримувача у приватному будинку у місті – розпалювання печі, прибирання снігу на подвір'ї, біління дерев, а також сезонні заходи – допомога у консервації овочів та фруктів тощо. Такі заходи можуть відбуватись 1-2 рази на рік, і, перш за все, їх суть – підтримання звичного для отримувача послуги способу життя.

Заходи послуги догляду вдома – допомога по господарству, консервація, ремонт одягу, косметичне прибирання, бесіди, спілкування, читання газет, книг, допомога у написанні листів, супроводження на прогулянку – більше відповідають змісту поняття турботи та піклування. Отримувач послуги в разі наявності цих заходів і їх якісного надання справді відчуває турботу про себе, про свої потреби, намагається

не втратити зв'язок із звичним для себе способом життя, із соціальним середовищем. І наявність цих заходів яскраво ілюструє ще одну важливу особливість послуги догляду вдома – противагу інституційному догляду (Петрочко, 2021).

Власне послуга догляду вдома і була створена із метою попередження інституалізації осіб з інвалідністю та осіб похилого віку. Адже особа, яка потребує догляду, може реалізувати одне із основних прав, закріплених у Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю – право на рівноцінне проживання у звичайних місцях, недопущення повного включення і залучення до місцевої спільноти (Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів), 2016). Окрім того, соціальна послуга з догляду вдома забезпечує право вибору особам з інвалідністю власного місця проживання та з ким проживати; забезпечує доступ до різного роду послуг, що надаються вдома, за місцем проживання, та інших допоміжних послуг на базі місцевої спільноти; сприяє недопущенню ізоляції або сегрегації від місцевої спільноти; допомагає доступу до загального користування місць, що відповідають потребам осіб з інвалідністю (Загальна декларація прав людини, 1948).

Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю у 2009 році (Кон-

венція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів), 2016). Основні принципи, закладені у конвенції (стаття 3 «Загальні принципи»), є складовими принципів надання послуги догляду вдома. Це недискримінація, співучасть, автономія, свобода вибору, соціальна інтеграція, гендерна рівність та забезпечення рівних можливостей. І саме догляд вдома серед інших видів послуг догляду найбільше відповідає забезпеченню цих принципів щодо отримувачів послуг (Деякі питання діяльності центрів соціальних служб, 2021).

Отже, надання послуги догляду саме вдома, за звичним для отримувача місцем перебування, створює умови для недопущення інституалізації конкретного отримувача і сприяє забезпеченню його основоположних прав, у тому числі прав людини з інвалідністю, а також виявленню турботи та піклування та мінімізації наслідків складних життєвих обставин.

Висновки. Отже, догляд як комплекс заходів зі створення сприятливих умов для життєдіяльності людини, яка через стан здоров'я не має можливості до самообслуговування, є важливим елементом формування суспільства рівних прав та можливостей. Через власний стан здоров'я кожна людина може в певний момент свого життя потребувати стороннього догляду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Деякі питання діяльності центрів соціальних служб : Постанова Каб. Міністрів України від 01.06.2020 р. № 479 : станом на 25 трав. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-п#Text> (дата звернення: 11.12.2022).
2. Деякі питання призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності на професійній основі : Постанова Каб. Міністрів України від 06.10.2021 р. № 1040 : станом на 19 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1040-2021-п#Text> (дата звернення: 11.12.2022).
3. Догляд. Словник української мови : словник. URL: <https://slova.com.ua/word/догляд> (дата звернення: 11.12.2022).
4. Доглядати. *Академічний тлумачний словник української мови* : тлумач. слов. URL: <http://sum.in.ua/s/doghljadaty> (дата звернення: 11.12.2022).
5. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 11.12.2022).
6. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 13.12.2006 р. : станом на 6 лип. 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 11.12.2022).
7. Петрочко Ж. Деінституалізація. *Енциклопедія освіти* : енциклопедія / ред. В. Кремень. 2-ге вид. Київ, 2021. С. 197–198. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39233/>
8. Про затвердження Державного стандарту догляду вдома : Наказ М-ва соц. політики України від 13.11.2013 р. № 760 : станом на 1 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1990-13#Text> (дата звернення: 11.12.2022).

9. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг : Наказ М-ва соц. політики України від 23.06.2020 р. № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text> (дата звернення: 11.12.2022).
10. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII : станом на 27 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 11.12.2022).
11. Спіріна, Т. П., Лунь, К. О. (2021). Надання інтегрованих соціальних послуг в Україні: міждисциплінарний підхід. *Інноваційна педагогіка : науковий журнл.* Вип. 40. 215–218. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/40.45>

REFERENCES:

1. Deyaki pytannya diyal'nosti tsentriv sotsial'nykh sluzhb : Postanova Kab. Ministriv Ukrayiny vid 01.06.2020 r. № 479 : stanom na 25 trav. 2021 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-p#Text> (data zvernennya: 11.12.2022) [in Ukrainian].
2. Deyaki pytannya pryznachennya i vyplaty kompensatsiyi fizychnym osobam, yaki nadayut' sotsial'ni posluhy z dohlyadu bez zdiysnennya pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti na profesiyniy osnovi : Postanova Kab. Ministriv Ukrayiny vid 06.10.2021 r. № 1040 : stanom na 19 trav. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1040-2021-p#Text> (data zvernennya: 11.12.2022) [in Ukrainian].
3. Dohlyad. Slovnyk ukrayins'koyi movy : slovnyk. URL: <https://slova.com.ua/word/dohlyad> (data zvernennya: 11.12.2022) [in Ukrainian].
4. Dohlyadaty. Akademichnyy tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy : tlumach. slov. URL: <http://sum.in.ua/s/doghlyadaty> (data zvernennya: 11.12.2022) [in Ukrainian].
5. Zahal'na deklaratsiya prav lyudyny (ros/ukr) : Deklaratsiya Orh. Ob'yedn. Natsiy vid 10.12.1948 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (data zvernennya: 11.12.2022) [in Ukrainian].
6. Konventsiya pro prava osib z invalidnistyu (Konventsiya pro prava invalidiv) : Konventsiya Orh. Ob'yedn. Natsiy vid 13.12.2006 r. : stanom na 6 lyp. 2016 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (data zvernennya: 11.12.2022) [in Ukrainian].
7. Petrochko ZH. Deinstyualiztsiya. Entsyklopediya osvity : entsyklopediya / red. V. Kremen'. 2-he vyd. Kyiv, 2021. S. 197–198. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39233/> [in Ukrainian].
8. Pro zatverdzhennya Derzhavnoho standartu dohlyadu vdoma : Nakaz M-va sots. polityky Ukrayiny vid 13.11.2013 r. № 760 : stanom na 1 lyp. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1990-13#Text> (data zvernennya: 11.12.2022) [in Ukrainian].
9. Pro zatverdzhennya Klyasyfikatora sotsial'nykh posluh : Nakaz M-va sots. polityky Ukrayiny vid 23.06.2020 r. № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text> (data zvernennya: 11.12.2022) [in Ukrainian].
10. Pro sotsial'ni posluhy : Zakon Ukrayiny vid 17.01.2019 r. № 2671-VIII : stanom na 27 kvit. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (data zvernennya: 11.12.2022) [in Ukrainian].
11. Spirina, T. P., Lun', K. O. (2021). Nadannya intehrovanykh sotsial'nykh posluh v Ukrayini: mizhdystyplinarnyy pidkhid. *Innovatsiyna pedahohika : naukovyy zhurnl.* Vyp. 40. 215–218. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/40.45> [in Ukrainian].